

AZ ÍRÓI KÖZÖSSÉG NYILATKOZATA

Északerdélyt két esztendeje az az öröm érte, hogy felszabadult a huszonkétesztendő román uralom alól. Ez a változás kötelességévé teszi az Erdélyi Helikon írói közösségének, hogy számotadjon önmagának az elmúltakról; nemkülönben hogy e számadás mérlege alapján most már merőben más külső viszonyok között vizsgálja meg a maga új helyzetét, s levonva a vizsgálat eredményeinek tanulságait, állapítsa meg azt a magatartást, melyet az új helyzetben vállalnia kell.

*

Az Erdélyi Helikon a román uralom alá jutott magyar föld magyar íróművészeinek baráti munkaközössége volt. Megalakulását

1926-ban parancsoló szükség hozta létre: sajátos formáját és munkarendszerét pedig megalkotói és a viszonyok teremtették meg.

Már kezdetben célul tűzte ki és vállalta az erdélyi magyarság szellemi életének irányítását; a magyar léleknek és öntudatnak, a magyar életakarásnak és hivatástudatnak építését és erősítését. A vallások, világnézetek, társadalmi és gazdasági osztályok felett álló egységes magyarságot szolgálta, és az ezeréves magyar szellem folytatólagos munkálására vállalkozott idegen uralom alatt. Óhajtotta az erdélyi népek egymáshozvaló szükséges és közöshasznú békeségét, nemkülönben hangsúlyozta a szellemi kultúrának népek és nemzetek, politikák és világnézetek felett való egyetemes kötelezettségét.

Ezt a munkát megfelelő szervezet, vagy intézmény híján csak a szellem emberei vállalhatták, akik vallhattak bár különböző művészi felfogást, politikán és világnézeteken, felekezeti elfogultságokon és társadalmi osztályokon mégis felül állottak.

Ilyen feladatot vállaltak az Erdélyi Helikon baráti közösségében az erdélyi magyar írók: hogy ezt cselekedték is becsületesen, ez volt az Erdélyi Helikon létjogosultsága.

*

Egyedül népünkre építhettünk, amely anyagilag szegény és magárahagyatott volt: melyet azelőtti hivatalos vezetői elhagytak, s amely így vezetők nélkül, ellenséges nép között szétszórtan, tanács-talanul állott. És népünk mellett Erdély-országra, mely a maga törtérijával, élő emlékeivel és hagyományaival nemcsak erős fundamentumunk volt, hanem lelkünkben hazává nőtt.

De legerősebb fundamentumunk mégis az a tudat volt, hogy életünk és megmaradásunk egyetlen feltétele: hitünk az életben.

Erdély tehát lényegünk volt és őszinte hitvallásunk.

*

Az Erdélyi Helikon eszményi munkaközösség volt. Nem akart és nem csinált soha pártos politikát. De akart és csinált erdélyi hagyományokra alapozott, nemzeti-népi kultúrpolitikát, mely a szellem törvényeivel és a gyakorlati élet lehetőségeivel mindig számolt; amely józan, megtartó és építő munkával a szellem legmagasabbrendű és mindig nyílt eszközeivel folyt: írással, szóval, közvetlen, vagy közvetett cselekvéssel és a személyes magatartás példaadásával.

*

A fentiekből természetesen következik, hogy munkaterületünk határa jóval túlment a közvetlenül termelt művészi magyar íráson. Feladatnak éreztük az erdélyi és magyar szellemi megnyilatkozások nyilvántartását és szempontjaink szerint való méltatását, az erdélyi

szellemi mult építő értékeinek hirdetését. Hivatásunknak éreztük azt is, hogy írásban és szóval, sajtóban és pódiumról, városon és falvakon, szegény és gazdag, fiatal és öreg előtt példázzuk az erdélyi magyar élet elpusztíthatatlan életerejét; ébresszük az öntudatot, a magabizást, a közösségi munka eredményének bizonyosságával tápláljuk a magyar közösségi szellemet, lerontsuk a magyar és magyar közötti bizalmatlanságokat, és az osztályok közötti árkokat töltögessük.

Nagy vonásokban ez volt a hazatérés előtt az Erdélyi Helikon, és az ő munkája. És mert ezt a munkát akkor, és olyan eredménnyel senki más nem vállalta, és nem is tudta volna szolgálni: ez igazolta az Erdélyi Helikon létjogát.

*

A számadást, melyet az előbbieken röviden felvázoltunk, ítélet alá bocsátjuk, hogy érdeme szerint multtá váljék. Amit tettünk, csupán kötelességteljesítés volt, melynek eredménye nem érdem és nem külön dicsőség. De amikor az ítélkezést a nemzeti lelkiismeretre bizzuk, az elfogulatlan és hozzáértő csonka-magyarországi közvéleményről hálás szívvel emlékezünk meg és azokról a hivatalos szervekről is, akik nyitott szemmel tudtak és akartak minket látni. Ők is megállapították és igazolták, hogy a mi útunk az adott viszonyok között jó és termékeny út volt.

Felszabadulásunk óta két esztendő telt el.

A tájékozódás és tisztánlátás céljából szükséges is volt ennyi időt várni, mielőtt a minket érintő kérdésekben állást foglalunk. Alapos tájékozódás és a tisztánlátás érzése nélkül komolyan véleményt nyilvánítani nem lett volna sem méltányos, sem lelkiismeretünk szerint való.

Ez az oka, hogy mostanáig várakoztunk.

Habár természetesnek tartottuk volna, hogy Erdélyben a szellemi munka és gondolkozás a hazatérés után is folytatása lesz annak, amit mi huszonkét éven át cselekedtünk és hirdettünk; természetesnek, hogy azok a személyek és szervek, akik és amelyek az erdélyi magyar kultúra építésének, munkálásának közvetlen irányítását, vezetését és újjászervezését a kormányzat, vagy a magyar társadalmi szervezetek megbízásából és támogatásával átvették a maguk kezébe, igyekezzenek megismerkedni Erdéllyel, Erdélynek külső és belső sajátos alkatával, viszonyaival, történelmével, és közvetlen multjával.

Egyszerű és természetes lett volna tehát, ha ezek a szervek és személyek felvilágosításért, útmutatásért, sőt tanácsért azokhoz fordulnak, akik nemcsak Erdély szülöttei, nemcsak itt élték eddigvaló életüket, együtt népükkel, de 22 esztendeig szolgálták, védelmezték és építették itt a magyar életet.

Bár mindezek nem történtek meg, mi mostanáig mégsem emeltük fel a szavunkat, mert ezt a hatalom átvételével járó sok nehézség és a sürgető kormányzati gondok terhére írtuk.

Most azonban, két év után, megállapíthatjuk, hogy nem egyszer kevésbé alkalmas személyek hivattak felelős feladatok elvégzésére, úgy erdélyiek, mint az országnak más részeiből valók.

Új ismeretlen intézmények és szervezetek, egyik napról a másikra, bár kétségtelen jóindulattal, de kellő tájékozódás nélkül veszik birtokukba az erdélyi szellem és lélek minden munkaterületét, vesztélyeztetve sok mindent, amit olyan nehezen építettünk.

Elfogulatlanul és aggodalmasan kell megállapítanunk e ténykedések jórésztében a nagyfokú tájékozatlanságot, szakértelem helyett a bürokrata kicsinyességet, építő cselekvés helyett az üres formalizmust, egyéni felelőség vállalás helyett a hivatalnoki felelőség áthárítását, nem egyszer bizalmatlanságot azokkal szemben, akik a hazatérés után nem siettek a huszonkétéves „szენvedés” jutalomdíjját azonnal leszámítoztatni.

Mindez a „központosítás” jegyében történt.

A központosítás helyes, üdvös és kívánatos, de csupán a természetes lehetőségek és a hasznosság határain belül. A századok óta más viszonyok és igen sokszor más sors következtében sajátossá alakult erdélyi lelket és szellemet éppen úgy nem lehet alföldivé, vagy éppen pestivé átgyurni, mint ahogy a Királyhágót nem lehet eltüntetni, vagy ahogy Gyergyóban csak a bolond akarhat tokaji bort szüretelni.

*

Mindezek ismeretében, mai összejövetelünkön, az örvendetes változás folytán beállott új helyzetben, helyünket és szerepünket megvizsgáljuk, mert felvetődik írói munkaközösségünk további sorsának kérdése.

Az immár szabad magyar földön, munkaközösségünk sorsára nézve két lehetőség között kell választanunk.

Az egyik az volna, hogy most, amikor az erdélyi magyar lélek és szellem építő munkáját az ellenséges elpusztítás veszedelme nem fenyegeti többé, hanem ellenkezőleg a magyar kormányzat minden kulturális szerve teljes anyagi és hatalmi erejével minden vonalon és viszonylatban kézbe vette a gondozás, építés, irányítás és végrehajtás munkáját, most az Erdélyi Helikon a maga közösségi cselekvő munkáját befejezettnek tekinti, beszünteti és közösségét feloszlatja.

A másik lehetőség abban állana, ha az Erdélyi Helikon a maga közösségi munkáját a jövőben folytatni kívánná, még pedig azoknak a lelki és kulturális értékeinknek, erőinknek és hagyományainknak erősítésében, gyarapításában és védelmében, amelyek minden egyébnél inkább és biztosabban tartották meg a magyarságot Erdélyben.

A két lehetőség közül az Erdélyi Helikon írói közössége az utóbbit választja.

Ezt kell választania, mert erre kötelezi nemcsak a népével való közösségi felelősségérzete, hanem erre kötelezi a kisebbségi mult magyar és emberi küzdelmeinek minden nehéz gondja, munkája, keserűsége és tanulsága. Kötelezi a felelőség és a hűség a szülőföld iránt; kötelezi a ma még csonkán vérző, kicsi, szegény Erdély, és minden magyar egyetlen közös hazája: a jövő életéért véresen vajudó Magyarország.

*

A gyakorlati munka és az építő szellemi harc, melyet az Erdélyi Helikon továbbra is vállalni kíván, első lépés gyanánt azt teszi kötelességünké, hogy főbb vonásokban megjelöljük ez új munkának elveit, céljait és területeit; s hogy ugyanakkor megnevezzük az utat, az eszközöket és a módszereket, melyek által munkáját változott helyzetben, és új viszonyok között a legeredményesebben végezheti.

*

Ezer éven át a gondviselésbe és a nemzet életébe vetett hit tartotta meg Erdélyben a magyar életet. S Erdély élő hite önmagában és a maga erdélyi elhivatottságában tartotta meg Erdélyt, magyarnak. Akárkit uralt is Erdély, s akárki uralkodott is fölötte, amíg a magyarság hite élő erő gyanánt virított, addig a magyar élet megmaradása bizonyosság volt ezen a földön. De amelyik pillanatban ez a hit gyengült, gyengült a magyar élet bizonyossága is. Viszont az erdélyi magyarságnak a maga szellemi és erkölcsi erejébe vetett hite soha bizonyosabb fundamentummá nem keményedett, mint éppen a román impérium huszonkét esztendejében, amikor pedig az erdélyi magyarság árvább, szegényebb, és védtelenebb volt, mint európai életének folyamán bármikor.

Meggyőződésünk, hogy amiképpen az erdélyi magyarság élet-hitének és öntudatának ápolása általános magyar nemzeti érdek volt a multakban, még fokozottabban azzá kell válnia a jövőben. S amiképpen az Erdélyi Helikon a maga szellemterületén ezt szolgálta az ellenséges román törekvésekkel szemben, úgy a jövőben ezt a munkáját tovább kell folytatnia, még a jóakaró, de meg nem értő törekvésekkel szemben is, ha azok veszélyeztetik az alapokat, amelyeket mi nemzeti megmaradásunk feltételeinek tartunk.

*

A bécsi döntés 1940. őszén Magyarországnak visszajuttatta Erdély északi és keleti részét. Bár ez a területi és magyar népi gyarapodás az ország erejét és politikai súlyát lényegesen gyarapította, azonban Erdély s az erdélyi magyarság életproblémáját megnyugtatóan és véglegesen meg nem oldotta. Erdély ugyanis különváló tájegység a nagy magyar tájegységen belül. Egység, melynek

sorsát kettőbevágással tartósan megoldani nem lehet. Ezért azt valljuk, hogy amiképpen az elmúlt huszonkét év alatt szellemi téren az Erdélyi Helikon az egységes magyar szellemet szolgálta és őrizte, amellet most ugyanúgy kell szolgálnia és őriznie mai csonkaságában is az egész Erdélynek szellemi és lelki egységét.

*

Természetes és logikus lett volna, hogy Magyarország felelős kormány szervei és társadalmi és szellemi vezetői a visszacsatolt Erdély újjáépítésében a multbeli tapasztalatok nyilvánvaló tanulságait hasznosítani fogják. De a hazatérés után két esztendővel is azt kell megállapítanunk, hogy ez nem történt meg. Ez nyilvánvalóan abból az elgondolásból eredt, hogy a magyar kormányzatnak az állami és nemzeti élet minden vonalán központosításra kell törekednie. Meg kell mondanunk, hogy a nagy magyar egység szempontjából ez a központosítás helyes, de a mai gyakorlati formájában nem a magyar egyetemesség és igazi egység erősítését szolgálja, hanem az ősi tájegységekben rejlő kipróbált erőket sorvasztja el. A túltengő bürokratizmus természetes ellensége az öntudatos és magabízó nemzeti társadalomnak. Vak és süket szolgálkká neveli az állam polgárait. Kiöli az egyes ember kötelező felelősségtudatát a kisebb és nagyobb közösségekkel szemben. De kiöli a közösségek felelősségtudatát az egyénnel szemben is. Pedig ez a kölcsönös felelősségtudat a nemzeti társadalomnak pótolhatatlan megtartó ereje, mely nélkül kritikus időkben erőtlenül hull szét a társadalom.

Éppen ezért kötelességének tartja az Erdélyi Helikon, hogy a szellem területén ellentálljon minden olyan törekvésnek, amely az egyéni, és a közösségi felelősségtudatot gyengíti, vagy éppen megszünteti.

Az erősebb, színesebb és gazdagabb Magyarország érdekében kívánjuk ezt.

*

A mi erkölcsi értékeinknek és sajátosan erdélyi magyar műveltségünknek alapjait az erdélyi magyar egyházak rakják és építik századok óta, az ő iskoláikkal, iskolán kívüli nevelő eszközeikkel és módszereikkel. Egyházaink hagyományos és áldozatos munkájának oroszlánrésze van abban, hogy a román uralom idején és tisztátalan hullámai között is az erkölcsi és nemzeti élet erős vára tudott maradni az erdélyi magyarság

A mi írói közösségünk az egyháznak ezt az építő és megtartó munkáját teljes erejével támogatta a maga szellemi eszközeivel. Csonka Erdélynek Magyarországhoz való visszacsatolása után nem változtattuk meg azt a meggyőződésünket, hogy egyházaink tanítói és nevelő munkájára, népünk műveltségének alapozásánál és serdülő ifjuságának szellemi és lelki nevelése céljából pótolhatatlan szüksége van a jövőben is. Együttes nemzeti munkáról lévén szó, elenged-

hetetlen kívánság, *hogy hűségesen és becsületos őszinteséggel őriztessék meg* az a felekezeti béke, ami erdélyi magyar egyházainkat az elnyomatás éveiben közös nemzetépítő munkára képessé tette.

*

Az iskolai oktatás és nevelés mellett a maga nemében pótolhatatlan kultúr-tényező a színház. Ezt őseink is tudták, midőn másfél száz esztendővel ezelőtt Kolozsváron az első magyar állandó színházat létesítették. Ezt a hagyományt ápolta Erdély magyarságának öntudatos társadalma, midőn a román uralom alatt minden akadályoztatás ellenére a magyar színjátszást életben tartotta. Ez a színház hivatását legkielégítőbb módon azokban az években töltötte be, amikor munkaközösségünk a színházra befolyását érvényesíthette.

A színháznak nálunk, ahol a magyarság másnyelvű népekkel él együtt, egészen más jelentősége van, mint máshol Magyarországon, vagy éppen Budapesten. Ott szórakozás, néha irodalmi gazdagodás és élvezet. Itt és nekünk: magyar életforrás és szellemünk temploma.

Ma Erdély egyetlen színháza az állami nemzeti színház Kolozsváron. Örömmel állapítjuk meg, hogy az első háromnegyed év nem éppen legszerencsésebb kísérletei után, kezdte hivatását felismerni. Ebben lényeges része van Keledy Tibor polgármesternek és a kultur-kormányzat jóakaró belátásának, midőn a mi szempontjainkat is tekintetbe vették. Írói közösségünk továbbra is szívesen vállalja a maga munkarészét az erdélyi színjátszás megfelelő kiépítésében. Úgy hiszi, hogy ez a szolgálat nemcsak kötelességszerű, hanem jogos kívánság is.

Nem kisebb fontosságú feladat a népművelés szolgálata.

Évek óta szorgalmaztuk népkönyvtárak szervezését és népies előadások tartását, városon és falun egyaránt. A népkönyvtárak ügyében anyagi nehézségek miatt aránylag kevés eredményt mutathattunk fel. A népies előadások terén azonban szép számú előadást rendeztünk és tartottunk meg falvakon és munkásközönség előtt, még a román impérium utolsó éveiben is állandó ostromállapot és mozgósítások dacára.

Tudjuk, hogy a magyar kultur-kormány jelentős program-pontja ez. Ezen a téren is felajánljuk közreműködésünket. A múltban szerzett tapasztalatok alapján tesszük ezt, és abban a hitben, hogy a magyar tömegek művelődését és keresztény szellemű egységét ezen az úton lehet szolgálni a leghatásosabban.

*

Erdély magyarsága századok folyamán kialakította a nyugati kulturákba kapcsolódó szépművészetnek egyéni változatát. Ez a művészi erő és akarat mindaddig eredményesen termelt és alakított, míg az erdélyi magyarság éberesen őrizhette a maga sajátos művészi ön-

tudatát. Nemcsak a kor változásával, hanem a művészi öntudat hanyatlásával magyarázható például, hogy a világhíres erdélyi ötvösművészet elpusztult; a liberális korszak szellemében pedig népművészete és háziipara vásári jelleget kapott.

Írói munkaközösségünk a román imperium alatt minden eszközzel segítette azokat a törekvéseket, melyeknek célja a nemzeti kultúrának a művészettel való kiteljesítése. Vállalja tehát a jövőben is az erdélyi művészeti munka és termelés védelmét minden vonalon.

*

Az Erdélyi Helikon írói közössége mindig tudatában volt annak, hogy nemzeti kötelességet teljesít.

A *művek*, melyeket írói a szellem egyéni erejével alkottak, de amelyeket mégis egy közösségi akarat tudatosságával hívtak létre, és tápláló szeretetével fogtak körül, ma a magyar szellem közkinccsei. E művek azonban nemcsak itt bent őrizték szellemi és lelki erőnket, vagy növelték hitünket a jobb jövő bizonyosságával, de a törhetetlen és teremő, kedvét el nem vesztő magyarság fölemelő jeleként vihette Erdély a műveket az egész magyarság elé. Az akkori kemény magyar sorsban nemegyszer e művek egymaguk sugározták a hitet és életkedvet az egész magyarság felé. E művek emelték Erdélyt magasra a szívekben: s a felszabadulás nagy testvéri ölelésében sok magyar arcon sugárzott az a kép, amelyet földjéről és népéről az erdélyi író alkotott.

Szellemével az erdélyi író közelebb érezte magát a magyar irodalom nagy hagyományaihoz, mint akkori jelenéhez. Világ felé való kitekintésében népe és földje fölé hajolva az akkori nemzetköziséggel szemben inkább emberi és magyar kívánt lenni. A szellemi élet akkori egyetlen központjától távol *a magyar szellem új központját teremtette meg*. Innen egy nagy magyar vidék szellemét és költészetét sugározva: *az ifjú magyar szellemiség útját a magyar vidékek és falvak felé irányította*.

Közéleti magatartásával egyéni érdekein túl *az összefogás gondolatát* olyan területen valósította meg, ahol az egyéni utak joga egyébként a legtermészetesebb lett volna. Így óvta meg romboló, elszűkítő, vagy félre útra vivő végletektől és irányoktól népe szellemiségét. Egyuttal példát mutatott arra: hogyan kell a nemzeti élet egyéb területein is megteremteni a jó erőkifejés érdekében az összefogást.

Erőt és hitet úgy az egyéni alkotáshoz, mint a közösségért való munkához öntudatos magyarságunkból merítettünk. Multunk nagy tanításaira figyelve s erős hittel bízva népünk eljövendő hivatásában, a mindennapi életünkért folytatott küzdelem közben is kötelességünknek tartottuk figyelni a velünk együtt élő népek szellemi életét s ezen át gondolkodását. Nemcsak ennek eljövendő hasznáért,

hanem hogy a más nép arcába való betekintés által magunkról is helyesebb ismerethez jussunk.

A népek nagy együttesében élve, így nem feledkeztünk meg azokról az erkölcsi törvényekről sem, amelyek tiszta és erős magyarságunkon keresztül kötelességünké teszik az *alapvető emberi eszmék megbecsülését és szolgálatát*.

Küzdöttünk a hatalmi elnyomatás és a szociális igazságtalanság ellen.

Hirdettük a munka érdemét és a jellem dicséretét.

Hittük és hirdettük általában a *minőség* eszméjét a tömeg nyers erejével vagy a pusztá számokkal szemben. Ez teheti nemcsak az egyént jogos és igazi vezetővé a közösségben; de számban kis nemzetet is csak ez tehet naggyá, ez adhatja meg elvehetetlenül örök létjogát.

*

Ezeket hittük, amikor egyéni alkotásainkkal és közösségi munkánkkal a legsúlyosabb időben nemzetünk elé léptünk.

Ma sem hihetünk másban, amikor nemzetünk hívó és kitartó ereje és az örök gondviselés hosszú évek után újra szabad magyar földre állított. S talán ma még jobban szívünkhöz kell szorítanunk azokat a nemes és büszke fegyvereket, amelyekkel a veszélyben öröködtünk, vívtuk a magunk harcát, s tettük ezt az egész nemzet számára fölemelővé és emlékezetessé.

*Asztalos István
Bartalis János
Bánffy Miklós
Gagyai László
Hunyady Sándor
Járosi Andor*

*Jékely Zoltán
Kemény János
Kiss Jenő
Kós Károly
Kovács László
Maksay Albert
Molter Károly*

*Szabédi László
Szencei László
Szentimrei Jenő
Tamási Áron
Tavaszy Sándor
Wass Albert.*